

DEVLET TEORİSİ'NDE TARİHİN YERİ: BİR KURGUDAN HİKÂYE, BİR HİKÂYEDEN HAKİKAT YARATMAK

THE PLACE OF HISTORY IN STATE THEORY: FROM FICTION TO STORY, FROM STORY TO TRUTH

DOI: 10.21492/inuhfd.475099

Abdurrahman SAYGILI*

Özet

Devlet teorisi, kamu hukukunun inceleme alanı içindedir. Devlet kuramını anlamak için, ilk önce, onun inceleme yöntemini tayin etmek gerekir. Bu yöntemin oluşturulmasında *tarih* öncü bir rol oynar. Dolayısıyla *tarih nedir?* sorusuna verilecek olan cevap oldukça önemlidir. Tarih geçmişin bir çeşit kazıbilimidir, onun araştırılması ve soruşturulmasıdır. Öte yandan devleti inceleyenler, geleneksel bir inceleme metodu olarak tarihsel bir doğru izlerler. Tarihi sanki hep ilerlemeden ibaretmiş gibi algılayan bu anlayış, tarihi bir süreklilik olarak görür. Oysa tarihe düz bir çizgi ya da süreklilik olarak değil, süreksizliklerden oluşan, geri gidişler, yani tarihsel sıçrayışlarla anlaşılabilir bir söylem tarzıyla yaklaşılabilir. Dolayısıyla devleti anlamak için bir metodolojiye ihtiyaç duyulur. Devleti sadece hukuksal kurumları üzerinden anlamak yerine, onun tarihini, doğasını ve iktidar ile ilişkisini anlamak gerekir. İşte bu devleti incelemenin metodolojisidir. Tarihi somut vakalar üzerinden incelemeler yapmalı; konuyu araştırıp, çözümledikten sonra belgelere de dayanarak sahici hikâyeler anlatmalıdır. Bu çalışma, Michel Foucault'un hukuk üzerine kimi düşüncelerine değinerek ve tarih kavramı üzerine eleştirel bir sorgulama izleği kurarak bu metodolojinin temel yapı taşını belirlemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu hukuku, genel devlet teorisi, tarih, Michel Foucault, hakikat, metodoloji.

Abstract

State theory is a major part of public law. In order to grasp state theory, one should firstly define its research method. *History* plays a decisive role in constitution of this research method. Thus, the answer to the question of *what is history?* is very important. History can be defined as a kind of archaeology and investigation of the past. A number of thinkers who examine the state, traditionally approach the history as a straight line. This approach, which perceives history as if it always consisted of progress, sees history as a continuity. However, history can be grasped not as a straight line or continuity but as a discourse that can be understood by means of historical leaps, consisting of discontinuities. Therefore, one inevitably needs a methodology to understand the state. In contrast to just examine the state through its legal institutions, it is necessary to enquire its history, its nature and its relation to power. This is the principle of the methodology of examining the state. This study aims to define the keystone of this methodology by referring some views

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı. (E-Mail: kamusal@hotmail.com), (Orcid: 0000-0001-5285-3732)

Makale Gönderilme Tarihi: 26.10.2018

Submitted: 26.10.2018

Makale Kabul Tarihi: 28.11.2018

Accepted: 28.11.2018

of Michel Foucault on the notion of law and following a critical path regarding the concept of history.

Keywords: Public law, general theory of state, history, Michel Foucault, truth, methodology.

GİRİŞ

Türkiye gibi bir ülkede devlet teorisi üzerine yazı yazmak ya da üniversitelerde ders anlatmak oldukça eğlencelidir. Özellikle bu ülkede bir kamu hukukçusuysanız, okuduğunuz ve aslında niçin öğreniyorum diye sorguladığınız teorik bilgilerin gerçek hayatta karşılığını bulmanız hiç de şaşırtıcı olmaz. İsviçre’de bir kamu hukukçusu (oralarda da kamu hukukçuları vardır diye tahmin ediyorum) biriktirdiği bilgiler üzerinden teorik fanteziler yazarken siz bunları gündelik hayatta görürsünüz. Fazla mı iddialı oldu dersiniz? O zaman bu ülkede yaşamıyorsunuz! Ama konumuz bu ülkedeki kamu hukukçularının ne kadar şanslı (!) olduğu değil elbet. Demıştik ki, devlet teorisi niçin bir ders konusu olsun.

Hiç kuşku yok ki, devlet teorisi, kamu hukukunun inceleme alanı. Özel hukuk-kamu hukuku ayırımının tekrar ortaya çıkışından sonra- bu ayırimda, ortaçağdan sonra burjuvazinin parmağı olduğunu söylemekle yetinelim- devletin özel hukukun ilgi alanına da mazhar olması gerekirken, çok uzun yüzyıllar sadece kamu hukukunun inceleme alanında mahfuz kalmıştır. Kralın hukuku olarak kabul edilen kamu hukuku, özellikle 1789’un izdüşümüyle üniversitelerin hukuk fakültelerinde kendisine bir yer bulmaya başlar.

Devrim öncesi Fransa’da bir kamu hukuku kürsüsü kurulmaya çalışması ve Kralın bundan duyduğu rahatsızlık -çünkü kamu hukuku kralın hukuku olduğu için alanına tecavüz edildiğini düşünüyordu- aslında kamu hukukunun günümüz açısından anlaşılmasında ciddi bir veri sağlar. Kralın rahatsızlığı, kraliyetin bakış açısına muhalif bir eleştirel bakış açısının bu kürsüde dillendirilecek olmasından dolayı duyduğu korkudan kaynaklanır. Korkar, zira devlet kadrolarında bu eleştirel düşüncelerden etkilenenler olabilir. Lakin Kral öyle ya da böyle değişime ayak direyemez. Kürsü kurulur ve zaten Avrupa’da matbaa sayesinde hızla yayılan bilgi kürsüden öğrencilere tefhim edilir. Devrimin ateşi sönünce kürsü atıl duruma gelir; ta ki tekrar canlandırılıp Napolyon kanunları öğretilinceye kadar. Zamanla devletin varlığına, unsurlarına ve ortaya çıkışına ilişkin konular hukuk fakültelerinde okutulmaya başlanır. Bu ilgi, Karşılaştırmalı Genel Tarih ve Siyasi Düşünceler Tarihinin müfredata

girmesinden sonraki bir döneme tekabül eder¹. Fransa'da bunlar yaşanırken Avrupa'da ilginç bir yere gözümüzü çevirelim. Almanya'ya...

Genel devlet teorisi ya da devletin genel teorisi. Bu isim, İngilizce dilince pek bir anlam ifade etmez. Zira ismin doğduğu iklim İngilizce konuşulan yerler değildir. İsmi doğum yeri Almanya'dır. Heidelberg hukuk fakültesinde 1796'da bir ders okutulur: evrensel kamu hukuku. Ders, devleti konu edinir kendine. Pozitivist bir bakış açısıyla anlatılan bu ders, doğal hukuka bir nevi savaş açmıştır. Ancak pozitif hukukla bağları esnek olan bu dersin adı daha sonra başka bir şey olur: Genel Devlet Teorisi².

Devlet kuramı üzerine yazılan herhangi bir yazının, anlatılan bir dersin; tarih, siyaset, felsefe, sosyoloji, hukuk, psikoloji gibi alanlara değinmemesi düşünülemez. Bu yargı, bir bakış açısını olduğu kadar ideolojik bir duruşu da ifade eder. Bu bağlamda, devlet kuramının saf teorisi bir safsatadan ibarettir. Hatta bizatihi kendisi ideolojik olmakla birlikte ideolojilere saldırarak nesnel olduğunu iddia eder³. Bu saldırıya karşı en sert üslupla cevap vermek gerekir. Öncelik, hiç kuşku yok ki, Hans Kelsen'in saf hukuk/devlet kuramınıdır. Lewis Carroll'un harikalar diyarında belki mümkündür Kelsen'in saflığı. Lakin Kelsen'in tasavvur ettiği saf diyarın, içinde yaşadığımız dünyanın ezeline olmadığı gibi ebedinde de olması mümkün değildir. Dolayısıyla, devlet kuramının hakkını vermek için ilk cümle olmazsa olmazdır. Devletin saf kuramı, bu devasa makinayı anlamakta hem yetersiz kalır hem de onun içeriğini boşaltır. Foucault'nun dediği gibi, kamu hukuku ile tarih at başı gidiyorsa⁴ eğer, bunu devlet kuramı için zaten buz gibi söyleyebiliriz. Bu bağlamda, tarihe yaslanmayan devlet kuramı ölü doğmuştur. Lafı çok uzatmadan söylemek gerekirse, devlet kuramını anlamak için, ilk önce, onu inceleme yöntemini tayin etmek gerekir. Bu yöntemin oluşturulmasında tarih, öncü bir rol oynar. Bu sebeple, *tarih nedir* ile başlamak devlet kuramında kat edeceğimiz yolun başlangıcı için gereklidir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rukiye AKKAYA KİA, Bir Ders Konusu Olarak Devlet ya da Genel Kamu Hukuku Derslerinin Kökenleri, Beta Yay., İstanbul 2013, s. 45-55.

² AKKAYA KİA, s. 64-67.

³ Recai G. OKANDAN, Umumi Amme Hukuku, (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1976, s. 9-10.

⁴ Michel FOUCAULT, Toplumun Savunmak Gerekir, Çev. Şehsuvar Aktaş, 2. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2003, s. 134-135.

I. KAMU HUKUK İLE TARİHİN İLİŞKİSİ: SOISSONS VAZOSU

Tarih nedir? sorusunun tahrik edici bir yanı var. Zira tarih üzerinde eleştirel düşünme olanağı sağlıyor. Tarih, bir ders ve meslek konusu olarak görüldüğü gibi ideolojik bir araç olarak da işe yarar bir özelliğe sahip. Bir o kadar da yeni aslında.

Tarih deyince batının tarihinden bahsettiğimizi vurgulayalım. Batı tarihi, genel olarak, iki köken üzerinden hareket eder. Herodot'tan başlayan Roma tarzı söylemi içine alan köken ve Yahudi-Hıristiyan geleneği üzerinden kutsal kitaplar menşei köken. Yahudi- Hıristiyan geleneği simgesel rakamlarla tarihi dönemlendirir. Eski ahitteki Daniel dönemlendirmesi ile Augustinus'un dönemlendirmesi; ilki dörtlü bir dönemlendirme öngörürken, diğeri altı dönemden bahseder⁵.

Kamu hukuku ile tarih at başı ilerler demiştim. Bu yüzden, 18. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl arasında tarih ve kamu hukukunu birlikte görmek şaşırtıcı değildir. Bu yüzyıllar arasında tarih olarak anlatılanlar-bu kez şaşırtıcı gelebilir belki- kamu hukukunun ta kendisidir. Fransız tarih kitaplarında yer alan bir vazo bunun ispatı açısından güzel bir örnek teşkil eder. Foucault'nun aktardığı bu vazo örneği bir anayasa hukuku probleminin de tarihidir ona göre⁶. Soissons vazosunun tarihinden anayasa hukukunu çıkarmak. Ne tuhaf!

Kelsen bu satırları okusaydı, öfkeden deliye döner miydi? Ama hiç kuşkusuz Fransa'da okutulan tarih kitaplarının kamu hukuku kitapları olduğu gerçeğini değiştiremez hiçbir şey. Daha açık konuşmak için Foucault'ya söz vermek iyi olur. Foucault demişti ki;

“[B]aşlangıçta, zenginlikler paylaşıldığı zaman, savaşçıların ve muhtemelen (bu savaşçılar soylu kesimin kökenini oluşturduğu ölçüde) soyluların hakları karşısında kralın hakları gerçekten nelerdi? Tarih öğretildiğini zannediliyordu; ama XIX. Yüzyılda ve hatta XX. Yüzyılda okuldaki tarih dersi kitaplarıydı. Tarihin renkli resimli çeşitlemeleriyle kamu hukuku ve anayasa hukuku öğretiliyordu.”⁷

Geleneksel tarih anlayışı, iktidar yaratma işlevine sahip. Bunu da, ritüeller, cenaze törenleri, seremoniler vasıtasıyla sağlamaktaydı ve tarih, bu çerçevede ikili bir işlev üzerinden anlatılageliyordu. Anlatılardan biri, kralların tarihiydi ki, bu tarih zaferlerle taçlandırılarak (mağlup dahi olsalar mağlubiyet geçicidir) iktidarın sürekliliğine insanları inandırmak

⁵ Jacques LE GOFF, *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart Mı?*, Çev. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016, s. 6-7.

⁶ FOUCAULT, *Toplumu Savunmak Gerekir*, s. 135.

⁷ FOUCAULT, *Toplumu Savunmak Gerekir*, s. 135.

işlevine sahipti ve bu iktidar tamamen hukuksaldı. Diğer işlev ise, insanları, iktidarın (krallığın) ihtişamıyla yaratılan kahramanlıklarla büyülemek istemekteydi. Her ikisi de iktidarın pekiştirmesinden başka bir şey değildi⁸. Bu noktada, akla bir soru takılıyor: Yıllıkçılar tarihi niçin sürekli kaydediyorlardı?

Cevabı basit: İktidarı güçlendirmek için... Yüce Kralın ağzından çıkan her kelam, yaptığı her iş kaydedilmeye değerdir ve de kaydedilir. Kaydetme unutulmamayı sağlar. Unutulmayan, yani sürekli hafızada kalan da bir nevi iktidar sağlar. Anıtlaşan şeyler, insanların zihninde ölümsüzleşir. Ölümsüzlük ise, en büyük iktidardır. Kralların/iktidarın küçücük iyiliği onu aziz yapabilir. Onu aziz yapan kaydedilendir, başka bir deyişle tarihtir. Kralın ağzından çıkanın kaydı aynı zamanda onun yasasıdır. O yaşarken de göçüp gittiğinde de yasa yasadır. “Tarih, iktidarın söylemidir” derken Foucault, zannedersem, onu iktidarın boyun eğdirmek için kullandığı vecibelerin söylemi olarak anlamaktaydı. İktidarın söylemi olan tarih de bunu örneklerle yazarken büyüleyici, korkutucu ve devinimsiz bir iktidarı göstermemek için özel çaba sarf etmiş olsa gerekti⁹. Bu tarihin adı, sürekliliğin tarihidir ve Roma tarzı tarihsel bir söylemdir. İşte bu tarihsel söylem, zaman içinde yerini yeni bir tarihsel söyleme bırakır. Titus Livius’un tarihini yerle yeksan eder. Romalıların tarihini *collesium*’a gömer. Hükümdarların tarihinin yerini alan bu tarih anlayışı, ortaçağ boyunca egemen olacaktır. Titus Livius’un tarihi yerini Kutsal Kitaba bırakacaktır. Kralın o bize yutturduğu yasanın ne kadar adaletsiz olduğunu anlatan yeni bir söylem, yeni bir tarih. Maskelenmiş olanları açığa çıkarır bu tarihsel söylem. Bir savaş ilan eder: gayri adil yasalara karşı hasıraltı edilenleri ortaya çıkarır¹⁰.

İlerleme yasası, tarihe bakış açımızı da şekillendirir. İnsanın doğaya hükmedebileceğine duyduğu inanç, onun tarihsel bakış açısını da şekillendirmiş ve süreklilik-ilerleme düşüncesiyle olaylara bakmaya başlamıştır. Tarihe bir ilerleme şeklinde yaklaşıldığında, “tarihsel her olayın bir kez oluşu ve bu olaylar sürekliliğinin birbiri ardı sıra çizgisel olarak geleceğe doğru akıyor olması”¹¹ anlaşılır. İlerleme de aslında bir gelişmeye tekabül eder. Başka bir deyişle, ilerleme fikri, geçmişte yaşanan tecrübelerden yol almak demektir. Geride bırakılan eskimiş, demode

⁸ FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s.78.

⁹ FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s.79-80.

¹⁰ FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s. 80-85.

¹¹ Kubilay AYSEVENER, “Bir İlerleme Tasarımı Olarak Tarih”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 41/1, 2001, s. 172.

olmuş, kötü yahut en iyi ifadeyle ‘gelişmemiş’tir. Bu yaklaşım, fena halde Batılı’dır. Ve bu da, *tarihi*, hem coğrafi olarak hem de fikirsiz zeminde *Batı* menşeli kılar. Zira Batı, bütün değerlerin kaynağıdır. Kökeninde Yahudi–Hıristiyan geleneğini bulmak şaşırıcı olmasa gerek. İnsanlığı zaman aralıklarına bölen bu anlayış aynı zamanda tarihi dönemlendirmektedir de! Aydınlanma ile birlikte Tanrının yarattığı tarih, yeryüzüne indirilir. Bu görüşe göre, insan, kendisini gerçekleştirecek ve bunu doğaüstü bir güçten değil, kendi öz benliğinden kalkışarak yapacaktır. Lakin Yahudi–Hıristiyan geleneğiyle bir benzerlikle: aydınlanma düşüncesi de ilerlemecidir. Fark ise, *ilerlemenin*, kutsiyetten arındırıldığı iddia eden insan tarafından yapılacak olmasıdır. Oysa kutsallık yıkılmamış aksine beden değiştirmiştir. Bu kez, ilerlemenin müsebbibi ve lokomotif olan insan kutsanmıştır. Aklın egemen olduğu hatta tek gerçek olduğu bir anlayış, tanrıyı öldürerek insanı tanrılaştırmıştır.

Tam da bu noktada, *tarihi kim yapar* sorusu önem kazanır. Ayrıca *tarih nedir* sorusunu bu soruyla rabıtalandırmak; önemi anlamamızı kolaylaştırmanın yanında bütünü görmemizi de sağlar. Unutmamakta yarar var; tarih, birileri tarafından yazılır. Dolayısıyla, bu birileri de tarihi yazarlarken birçok faktörden etkilenir. Gördüğümüz, bildiğimiz ve duyduğumuz şeyleri yazarız. Eğer vahiy gelmiyorsa bizleri etkileyenler bizleri şekillendirir. Nesnellik kisvesiyle davrandığımızı iddia edebilirsiniz. Bu anlamda, bilimsel metodu da kullanabilirsiniz. Ancak bütünsel olmayan bir şeyi, tarihi, parça parça kavradığımızı varsayarsak; tarih, bir büyük anlatı olarak, onu yapanların elleriyle ve onların söyledikleriyle şekillenir. Oysa tarih, sadece büyük anlatılardan ibaret değildir. Tarihin bir de küçük, gizli ve yeraltında kalmış vakaları vardır. Bu küçük vakalar büyük anlatıların yanında gerçek tarihi oluşturur. Tarih ilerlemeyle oluşmuş bir süreklilik olarak kabul edilirse; yer altındaki tarih, görmezden gelinme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Büyük anlatılar küçük anlatıları gölgeler. İlerlemek yerine tekrar edenleri, geri gidişleri kaçırmaya neden olur. Bu tehlike, devlet kuramı da dâhil olmak üzere bütün bir metodolojiyi sakatlar ya da başka bir deyişle hakikati salt bir kurguya dönüştürür.

II. TARİH, TARİHÇİ, HAKİKAT

Tarih ile felsefe yan yana gelir mi? On sekizinci yüzyıla kadar bu sorunu cevabı elbette ki, *hayır* olacaktı. Ancak bu yüzyılda Voltaire tarih felsefesi dediği yeni bir yaklaşım ortaya attı ve tarihçilerin eski kitaplardaki öyküleri temcit pilavı gibi önümüze seren anlayıştan vazgeçti. Voltaire’in açtığı yoldan yürüyen başkaları Voltaire’in tarih felsefesi adını

kullandılar kullanmasına ama çok başka bir şey olarak tahayyül ederek yaptılar bunu¹². Şimdilerde bu ismin Voltaire'in atfettiğinden başka anlamlarda kullanıldığını görmek hiç şaşırtıcı olmayacak. Tarih ile felsefenin yan yana gelmesi tarihten ve felsefeden ne anladığımızla fena halde yakından ilgilidir. Bu da beraberinde bazı soruları getirir: Tarihten ne anlıyoruz? Tarihin nesnesi nedir? Tarih nasıl işler? Tarihin amacı ya da ulaşmak istediği yer neresidir¹³?

Tarih geçmişin bir çeşit kazıbilimidir, onun araştırılması ve soruşturulmasıdır. Ancak araştırma her zaman soruşturmayı beraberinde getirmez. Sadece araştırmayla yetinebilir ya da araştırmanı yanında bir de soruşturma evresine geçilebilir ki, bu daha çetrefil bir süreci beraberinde getirir. Ancak bu özellikler onun ideolojik bir işlev görmediğini ya da büyük anlatılar içinde boğulmadığını göstermez. Bu konuya sonra tekrar döneriz. Tarih, bir arayış içindedir diyebiliriz. Peki, neyi arar? “İnsanların geçmişteki eylemlerini”¹⁴ pek tabii. Bunu yaparken de kanıtlara ihtiyacı duyar. Sonra da bulduğu kanıtları yorumlayarak tarihi yazar. Yazılan bu tarihin nihai amacı da “hakikate” ulaşmaktır. Lakin hakikat yazılan bir şey olunca onu “gerçekliği” de şüphe götürür. Şimdi bir soru sormak lüzum eder: tarih yazıcısı acaba Foucault'nun *parrhesiazesthai* dediği kişi midir? Başka bir deyişle, aklındaki her şeyi söyleyen kişi midir; yani hiçbir şeyi saklamayan, kalbini ve zihnini konuşarak -tarih yazan da önceleri konuşurdu hatırlatırım- başkalarına açan mıdır¹⁵? Bu noktaya biraz yakından bakalım.

A. Tarihiçi: *Perrhesia*'yı Söyleyen Mi?

Foucault, *perrhesia* sözcüğünün etimolojisini açıklarken, onun retorikle arasındaki farkı açıklıkla dile getirir. Retorik konuşanın dinleyicileri bir nevi hapsettiği onların zihinleri üzerinde hâkimiyet kurduğu teknik araçlarla işler. Oysa *perrhesia*'da, onu kullanan, kendi fikirlerini dikte ettiğini açıkça ifşa eder. O yüzden *perrhesia*'da sürpriz, dolayım yoktur. Ancak önemli bir noktanın altını çizelim. “Boşboğazlık yapmak” ve “dürüst konuşarak hakikati söylemek”; her ikisi de *perrhesia*'dır. Hiç kuşku yok ki, Yunanlar ikincisine önem verir. Çünkü ikinci anlamıyla *perrhesiazesthai* hakikat-anlatıcısı olarak ahlaki niteliklere sahip, cesur ve dolayısıyla dürüst birisidir. O, hakikati anlatmak için

¹² R. G. COLLINGWOOD, Tarih Tasarımı, Çev. Kurtuluş Dinçer, 4. Baskı, DoğuBatı Yay., Ankara 2010, s. 35.

¹³ Sorular için bkz. COLLINGWOOD, s. 44-45.

¹⁴ COLLINGWOOD, s. 45.

¹⁵ Michel FOUCAULT, Doğruyu Söylemek, Çev. Kerem Eksen, Ayrıntı Yay., İstanbul 2005, s. 10.

tehlikeye girendir¹⁶. Hakikati söylemek tehlikeli/riskli ise, kişi bir *perrhesiazestai*'dir artık. Bu, onun cesur olduğuna delalettir. Cesur bir hakikat anlatıcısı¹⁷. Cesur olan bu kişi, karşısındakini öfkeliendirebilecek bir hakikati anlatır; eleştiri silahını sonuna kadar kullanır. Eleştirisini de hiçbir baskı altında kalmadan yapar; özgürce ve hiçbir zorlamaya muhatap olmadan konuşan kişidir *perrhesia* kullanan. Foucault tam olarak şöyle der:

“Perrhesia, konuşmacının dürüstlük yoluyla hakikatle belli bir ilişki kurduğu, tehlike yoluyla kendi hayatıyla belli bir ilişki kurduğu, eleştiri yoluyla kendisi ya da öteki insanlarla belli bir ilişki kurduğu (özeleştiri ya da öteki insanların eleştirisi), özgürlük ve ödev yoluyla da ahlaki kuralla özgül bir ilişki kurduğu bir sözel etkinlik türüdür. Daha kesin bir ifadeyle, perrhesia, konuşmacının hakikatle olan kişisel ilişkisini ifade ettiği, hakikati anlatma eylemini başka insanlara (ve aynı zamanda da kendisine) yardım edip onların durumunu düzeltme amacını taşıyan bir ödev gibi gördüğü ve bu nedenle hayatını riske attığı bir sözel etkinliktir. Parrhesia'da konuşmacı özgürlüğünü kullanır ve kandırma yerine dürüstlüğü, sahtelik ya da sessizlik yerine hakikati, hayat ve emniyet yerine ölümü, yaltaklanma yerine eleştiriye, kendi çıkarını koruma ve ahlaki kayıtsızlık yerine ahlaki ödevi tercih eder.”¹⁸

Bu noktada, tarihçi *perrhesia*'yı kullanan kişi olarak karşımıza çıkmaz. Zira iktidar ilişkilerinden kendini dışlayamaz. Egemen söylemden kendisini ayırabilen, eleştirebilen birisi değildir. Belki de, bu onun işi değildir. Tarihinin bu genel karakteristiği bir yana bırakılırsa, devlet üzerine inceleme yapıldığında durum nedir?

B. Dokümanlar ve Mitler

Devleti inceleyenler, geleneksel bir inceleme metodu olarak tarihsel bir doğru izlerler. Tarihi sanki hep ilerlemeden ibaretmiş gibi algılayan bu anlayış, tarihi bir süreklilik olarak görür. Oysa tarihe düz bir çizgi ya da süreklilik olarak değil, süresizliklerden oluşan, geri gidişler, yani tarihsel sıçrayışlarla anlaşılabilir bir söylem tarzıyla yaklaşılabilir.

Ayrıca söylemek gerekirse, tarih dediğimiz disiplinin ana malzemesi dokümanlardır hiç kuşkusuz. Dokümanlar, yararlandığımız, sorguladığımız ya da sorgulandıklarımızın külliyyatıdır. Bu külliyyattaki sorgulamalarımız; onların, bize söyledikleriyle ilgilenmenin yanında ne söylemedikleri, doğru olup olmadıkları, tahrif edilip edilmedikleri

¹⁶ FOUCAULT, Doğruyu Söylemek, s. 12-13.

¹⁷ FOUCAULT, Doğruyu Söylemek, s. 15.

¹⁸ FOUCAULT, Doğruyu Söylemek, s. 17.

üzerinedir. Bu bağlamda, dokümanlar; geçmişı yeniden kurmanın en esaslı aracı ve “sessizliğe indirgenmiş bir sesin dili”¹⁹dirler. Ama gerçekten öyle mi? Tarih, ya da daha doğrusu geleneksel tarih dediğimiz disiplin için doküman nedir gerçekte?

Geleneksel tarih için doküman; yorumlamakla hiç uğraş içine girmedığı, doğruyu söyleyip söylemediğiyle ilgilenmediği, daha açıkçası gerçek değerini dikkate almadığı; bunun aksine, onu, parçalayıp böldüğü, çeşitli seviyelere ayırdığı, tasnif ettiği, kategorize ettiği, kısaca organize ettiği bir madde olarak anlaşılır. Hakikati içerip içermediğiyle ilgilenmek yerine içine girerek yeniden oluşturulabilecek bir şey olarak görülür uzunca bir müddet. Bu anlamda geleneksel tarih:

“[...] Geçmişin *anıtlarını* ‘belleğe yerleştirmek’ onları *doküman* haline dönüştürmek ve çoğunlukla, kendiliklerinden sözlü olamayan ya da söylediklerinden başka olan şeyi sessizce söyleyen bu işaretleri konuşturmak girişiminde bulunuyordu; tarih dokümanları günümüzde anıt haline dönüştüren ve insanlar tarafından konuşmuş işaretlerin çözüleceği yerde, insanların buldukları oyukta oldukları gibi bilinmeye çalışıldığı yerde, ayrılmanın, gruplandırmanın, anlamlı kılmanın, ilişkiye sokmanın, birlikler halinde kurmanın söz konusu olduğu bir elemanlar kitlesini gösteren şeydir. O, dilsiz anıtların, cansız izlerin, bağlantısız nesnelere ve geçmiş tarafından terk edilmiş şeylerin disiplini olarak, arkeolojinin tarihe yöneldiği ve ancak tarihsel bir söylemin yeniden kurulmasıyla ancak anlam kazandığı bir zaman idi[...].”²⁰

Geleneksel tarih, aslında, Roma tarzı tarihsel söylemdir. Bu tarihsel söylem, toplumu hizaya sokmayı, bu çerçevede iktidarı *doğrulamay*-hakikati kurmayı- uğraş edinir ki, söylemi Kutsal Kitaba kadar geri götürmek mümkündür. Ama asıl olarak söz konusu bu tarihsel söylem, Romalı yıllıkçılardan doğar²¹. Yıllıkçılar, yaşadıkları dönemin tarihini sürekli olarak kayıt altına alırlar. Böylece iktidarı güçlendireceklerini düşünürler; iktidarın hukukunu dile getirmek ve görkemini yoğunlaştırmak ana meseleleridir zira...²² Tarihin bu meselesi çift yönlü bir role sahiptir:

“[K]ralların, güçlülerin, hükümdarların ve bunların zaferlerinin (ya da belki geçici mağlubiyetlerinin) tarihini anlatarak, o iktidarın içinde ve onun işleyişi içerisinde ortaya çıkartılan, yasanın sürekliliği yoluyla

¹⁹ Michel FOUCAULT, Bilginin Arkeolojisi, Çev. Veli Urhan, Ayrıntı Yay., İstanbul, s. 18.

²⁰ FOUCAULT, Bilginin Arkeolojisi, s. 19.

²¹ Bkz. TITUS LIVIUS.

²² FOUCAULT, Toplumun Savunmak Gerekir, s. 78.

insanları iktidara hukuksal olarak bağlamak, dolayısıyla insanları iktidarın sürekliliğine iktidarın sürekliliği yoluyla hukuksal olarak bağlamak[...]"²³

İkinci yön ise; insanlara, iktidarın ihtişamını; ritüeller, kutsallaştırmalar, cenaze törenleri ve ayinlerle göstererek iktidarı pekiştirmek. Yani büyülü yön. Tarihin bu çifte yönünü ya da işlevini dinlerde, ritüellerde, mitlerde bulmak mümkündür. Özellikle Hint-Avrupa mitlerinde ve destanlarında buna oldukça sık rastlanır: bir yanda hukuksal görünüm, diğer yanda iktidarın ihtişamı. Daha açıkçası, hakikatin üretimi...²⁴

Belli bir mesafeden bakıldığında, tarihin mitle ilişkisi tuhaf gelebilir. Oysa tarih, mitsel-folklorik kalınlardan, kurmaca öykülerden, masallardan ve hikâyelerden şekillenir. Aslında tarih, mitsel bir malzemenin tarihselleşmesinden müteşekkildir²⁵. Bu anlamda;

*“Tarih, asla gerçekliğin kendiliğinden gelip de içine yansyacağı veya hemen kendini göstereceği bir ayna değildir. Tarih hiçbir yerde önceden yazılı değildir; satırların arasında gizlenen ve açığa çıkarmanın ya da göstermenin yeterli olacağı bir gerçek değildir; tarih şeylerin içine kazanmış ve sadece aynen anlatmanın yeterli olacağı bir seyir, bir akış da değildir: Tarih, kelimelerden oluşan bir meseledir. Onu kaydeden, yani onu üreten tarihçinin dışında mevcut değildir.”*²⁶

Başka bir deyişle, tarih, hem de her tarih bir kurgudan ibarettir. En yakın tarih bile bundan müstesna değildir. “En yakın tarihimiz bile tıpatıp aynı biçimde, önceden üretilmiş şemalardan, yapısal modellerden, mitlerden hareketle yazılmıştır, yazılmaktadır.”²⁷ Bu noktada, tarih, mitolojilerle öykülerle hakikatin üretildiği kurgusal yazıtlardır. Tarih dediğimiz şey/kurgu, mitolojiyle/mitle at başı gider, yani “uyduruk”tur. İdeolojik işlevi, toplumu düzenlemek, şekillendirmek, yönlendirmektir. Ve bu ideolojik işlev, bir “üçleme”dir. Diğer bir ifadeyle, din-hukuk, fiziksel güç ve zenginlik işlevleriyle var olmuş bir üçleme. Bütün mitlerin kökeninde bu üç ideolojik işlev var denildiğinde, yanlış söylememiş olunur.

Mitler/Destanlar/Tragedyalar incelendiğinde, bu üç işlevin ilginç bir şekilde yer aldığı görülür: *büyüsel-hukuksal egemenlik, fiziksel ve*

²³ FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s. 78.

²⁴ FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s. 78.

²⁵ Georges DUMEZIL, Mit ve Destan I (Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi), Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012, s. 17.

²⁶ DUMEZIL, s. 18.

²⁷ DUMEZIL, s. 19.

savaşsal güç ve dingin ve bereketli zenginlik. Tüm bunlar, mitlerin içine işlemiştir. Zira mitler kurgulanmış sözün ifadeleri, anlamlandırma biçimleridir²⁸. Aslında onlar bir siyaset biçimidir de. Mitos tamı tamına siyasetin ta kendisidir. Toplumu, az önce söylenen işlevler üzerinden kuran; söylemsel pratiklerdir. Hakikati üreten, yeniden üreten, itiraf etmek gerekirse iktidarı kuran ideolojik etmenlerdir.

Bu bağlamda, hakikatin iki tarihi vardır: Birinci tarihi, onun bir iç tarihidir, kendi düzenleme ilkelerinden yola çıkan ve kendi kusurlarını düzelteren bir tarih: Bilim tarihi içinde ya da ondan yola çıkarak oluşan hakikatin tarihi. Hakikatin diğer-ikinci-tarihi ise, hakikatin dış tarihidir; toplumda hakikatin oluştuğu, belli oyun kurallarının tanımlandığı bir tarih. Bu belli oyun kuralları da belli öznellik biçimlerini, belli nesne alanlarını, belli bilgi teorilerini doğurur²⁹.

Tarihi tersten okursak eğer; bize dikte edilen hukuksal hakikatlerin 'gerçek' tarihini yalın bir şekilde görürüz. Bu gerçek tarihte bir hikâye vardır ki, önemli bir yer tutar: Oidipus hikâyesi. Geleneksel Oidipus söylemi, insan arzusunu ve bilinçdışını anlatan en eski fabldır. Aslında Oidipus üçgeni doğanın bir hakikati değildir; o, arzumuzu denetim altında tutmak ve aile yapımızın içine sokmak için kullanılan bir sınırlama ve zorlama aracıdır. O halde Oidipus bir iktidar aygıtıdır; bu iktidar aygıtı da bizi aslında olmayan hakikatlere inandırmaya çalışır. Gerçekten hakikatin ta kendisi ne iktidarın dışında ne de iktidardan yoksundur. Hakikat, bu dünyaya ait olduğundan çok sayıda zorlama sayesinde ortaya çıkar, düzenli iktidar ilişkileri yaratır. Oidipus bir hakikat keşfetme hikâyesidir³⁰ ve fakat Yunan hukuk prosedürü hakkında bilgi de verir. Bu usulde, hakikate, sinama oyunu sonucu ulaşılır. Bu hikâyedeki çatışmalarda söz konusu edilen şey, iktidarın ta kendisidir. Bu piyes, bizlere, bir iktidar tematiğini gösterir: İktidar ve bilgi, bilgi ve iktidar... "*Siyasi iktidar bilme yokluğu değildir, bilme ile birlikte örülmüştür.*"³¹

Devlet dediğimiz yapı; mitolojik öykülerce kurulan, ortaya çıkışı süslü öyküler veya Kutsal Kitaplardaki hikâyelerle tasvir edilen devasa bir yapılanmadır. Türklerin, İskandinavların ve Latinlerin devletleri hep mitolojik öykülerle örülmüştür. Roma Devleti'nin doğuşu, Romus ve

²⁸ Bkz. Zeliha ETÖZ, "Mitos ve İktidar", AÜSBF Dergisi, Cilt: 66, No: 3, 2011, s. 174.

²⁹ FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s. 42-43.

³⁰ "Hiçbir şey vazgeçiremez beni bundan, gerçeği öğreneceğim." Bkz. SOPHOKLES, Kral Oidipus, Çev. Bedrettin Tuncel, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2010, s. 40.

³¹ Foucault'nun bu genel kanısı için bkz. FOUCAULT, Toplumunu Savunmak Gerekir, s. 26 vd.

Remulus'un mitolojik öyküsüne dayandırılır mesela. Veya ilk günahı işleyen insanoğlunun cennetten düşünce gökyüzü krallığının bir suretini kurduğunu anlatan kutsal hikâyelerin hepsi devleti açıklamak yönündeki uğraşlardır. Hobbes'un devletine, Leviathan adını vermesi de boşuna değildir bu sebeple.

SONUÇ

Zamana ilişkin iki anlayış bulunur. Yaratılmış yani sınırlı zaman ve sonsuz olan sınırsız zaman. Bu anlayışlar zamanın döngüsellik ve doğrusallığı ile tam anlamını bulur. Döngüsel zaman semavi dinlerden öncesine tekabül eder. Her daim tekerrür eden anlamındaki bu döngüsel zaman anlayışı, doğa ile yaşam arasındaki ilişkiye dayanır. Doğa durmadan yenilediği için ölen kral güneşin dairesel hareketleri çerçevesinde ölümsüzleşecek, yani ebedi olacaktır³². Ancak semavi dinlerin ortaya çıkışı ile bu döngüsel anlayış yerini doğrusallığa bırakır. Artık zaman durmadan akan bir nehir misalidir. İlk günah doktrini dikkate alırsak, yeryüzüne düşen insan kurtuluşa kadar zamanını geçirecektir. Sonsuzluk ancak kurtuluşla birlikte olacaktır. İlk günahı işleyen insanoğlu dünyanın yaratılmasına vesile olmuşken, yaratılan yeryüzünde zamanın da başlamasına vesile olmuş olur. Zaman bir silsile olarak insanın kurtuluşuna doğru ilerler; tarihte buna göre oluşur. Yaşanması gereken yaşanacaktır; ta ki sonsuzluğa kadar, yani kurtuluşa kadar. Özellikle Hıristiyan düşüncesinde diriliş günü gelene kadar geçen zamanda insanların yapıp ettikleri onların tarihini oluşturur. Ve sorgu günü geldiğinde binlerce yıllık tarih yargılamaya sunulur. Yüce yargıç, sonsuz olan da yargılayarak hükmünü verir. Crist'e inananlar kurtulur iken, şeytanın yanında olanlar sonsuz ceza ile cezalandırılacak ve cehennem en dibini boylayacaktır.

Bu anlayışla, Yahudi-Hıristiyan geleneği iki dönemlendirme modeli öngörür: eski ahitteki Daniel modeli ile Augustinus'un ortaçağda yarattığı model.³³ Ancak burjuvanın ortaya çıkışı ve ticaretin gelişmesi bu zamansal anlayışları da yıkmaya teşebbüs eder. Ticaret dünyayla ilgilendiğinden yeni bir zaman anlayışı bulmak durumundadır. Zaman tamamen dünyevi amaçlara teşmil edilmelidir³⁴ ki, kilisenin sonsuzluğa uzanan geçici zamanın yerine belirli bir zamanda öngörülebilir bir dünya

³² Eray ACAR, Daimi Devlet: Kurumsallaşma Sürecinde Devletin Sürekliliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Abdurrahman Saygılı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 8.

³³ LE GOFF, s. 6-7.

³⁴ Cemal Bali AKAL, İktidarın Üç Yüzü, Dost Kitabevi Yay., Ankara, s. 67.

kurulsun. Yine Voltaire'e dönecek olursak, o, dünya tarihinde sadece dört asır olduğunda bahsettiğini görürüz. Birbiri ardına giden dört asır ve en mükemmeli ona göre kuşkusuz 16. Louis asırır. Zaman, burada da, süreklilik arz eder, lakin laik bir zamandır söz konusu olan. Ama bu laik zaman da asla yansız ve masum değildir³⁵.

Tarihe bu bakış, beraberinde onun metodolojisi hakkında konuşmayı da gerekli kılar. Metodun ne olduğu onun yürüdüğü düşünsel yolu belirleyecektir. Bu anlamda, metot, "belirli bir hedefe ulaşmak için izlenecek yol anlamında"³⁶ kullanılır. O halde metot bir yol olduğuna göre varacağı da bir hedefi vardır. Bu hedefe ulaşmak için usuller ve teknikleri bir arada kullanır. Bu anlamda metot düşünsel bir zemine dayanarak bu yolu yürümelidir ki işte buna metodoloji denir³⁷. Bilginin doğruluğunu test edilmesi için bir konuya yaklaşırken metodolojinin olması gereklidir. Doğa bilimlerine özgüymüş gibi düşünülse de sosyal bilimlerde de metodoloji kullanılmak durumundadır. Metodolojik bir yaklaşımla oluşturulan düşünce doğru bilginin üretilmesini sağlar. "Yöntembilim, yöntemleri kullanan toplumsal araştırmacılar kurumunun toplumsal-örgütsel bağlamını, felsefi varsayımları, etik ilkeleri ve politik meseleleri anlamaktır" der Neumann³⁸. Devleti anlamak için de bir metodolojiye ihtiyaç vardır. Devleti sadece hukuksal kurumları üzerinden anlamak yerine, onun tarihini, doğasını ve iktidar ile ilişkisini anlamak gerekir. İşte bu devleti incelemenin metodolojisidir.

Tarihçinin somut vakalar üzerinden incelemeler yapmalı; bu sebeple, konuyu araştırıp, çözümledikten sonra belgelere de dayanarak sahici hikâyeler anlatmalı. Bunlar onun metodolojisinin yapı taşlarıdır. Arşivler bu metot için bulunmaz fırsattır. Bir kazıbilimci olan tarihçi büyük anlatılar yanında kıyıda köşede kalmış vakaları da incelerse, o kazıdan hakiki sonuçlara ulaşabilir³⁹. Devlet hakkında inceleme yapanlar da, salt hukuksal ya da felsefi boyutlarına sıkışıp kalmamalı, onun tarihsel izini sürmelidirler. Foucault haklıysa, kamu hukuk ile tarih at başı gitmişse, devletin incelemesindeki metot oldukça sarihtir. En azından tarih, devletin izini sürmekte bize doğru yolu gösterecektir.

³⁵ Aktaran için bkz. LE GOFF, s. 16.

³⁶ Rona SEROZAN, Hukukta Yöntem-Mantık, Vedat Kitabevi Yay., İstanbul 2017, s. 1.

³⁷ Ertuğrul UZUN, Hukuk Metodolojisi Ders Kitabı, Türkiye Adalet Akademisi Yay, Ankara 2104, s. 9.

³⁸ Aktaran UZUN, s. 9.

³⁹ Yahuda BAUER, Soykırımı Yeniden Düşünmek, Çev. Orhun Yakın, Phoenix Yay., Ankara 2002, s. 1-2.

KAYNAKÇA

- ACAR Eray, Daimi Devlet: Kurumsallaşma Sürecinde Devletin Sürekliliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Abdurrahman Saygılı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.
- AKAL Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Kitabevi Yay., Ankara.
- AKKAYA KİA Rukiye, Bir Ders Konusu Olarak Devlet ya da Genel Kamu Hukuku Derslerinin Kökenleri, Beta Yay., İstanbul 2013.
- AYSEVENER Kubilay, “Bir İlerleme Tasarımı Olarak Tarih”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 41/1, 2001.
- BAUER Yahuda, Soykırımı Yeniden Düşünmek, Çev. Orhun Yakın, Phoenix Yay., Ankara 2002.
- COLLİNGWOOD R. G., Tarih Tasarımı, Çev. Kurtuluş Dinçer, 4. Baskı, DoğuBatı Yay., Ankara 2010.
- DUMEZİL Georges, Mit ve Destan I (Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi), Çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2012.
- ETÖZ Zeliha, “Mitos ve İktidar”, AÜSBF Dergisi, Cilt: 66, No: 3, 2011.
- FOUCAULT Michel, Bilginin Arkeolojisi, Çev. Veli Urhan, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- FOUCAULT Michel, Doğruyu Söylemek, Çev. Kerem Eksen, Ayrıntı Yay., İstanbul 2005.
- FOUCAULT Michel, Toplumun Savunmak Gerekir, Çev. Şehsuvar Aktaş, 2. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2003.
- LE GOFF Jacques, Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart Mı?, Çev. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016.
- OKANDAN Recai G., Umumi Amme Hukuku, (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları), İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1976.
- SEROZAN Rona, Hukukta Yöntem-Mantık, Vedat Kitabevi Yay., İstanbul 2017.
- SOPHOKLES, Kral Oidipus, Çev. Bedrettin Tuncel, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2010.
- UZUN Ertuğrul, Hukuk Metodolojisi Ders Kitabı, Türkiye Adalet Akademisi Yay, Ankara 2104.